

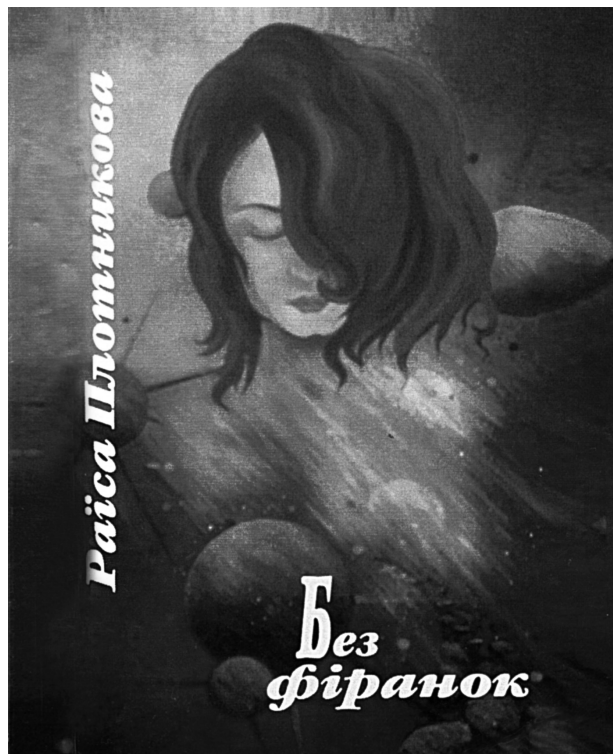
Галина Білик

УМІННЯ ВІДНАХОДИТИ ІМ'Я

Рецензія на книгу: Плотникова Раїса. Без фіранок : Поезії / Раїса Плотникова. – Лубни : Комунальне видавництво «Лубни», 2013. – 242 с.

Польська письменниця, лауреат Нобелівської премії з літератури (1996) Віслава Шимборська (1923–2012) у добірці репрезентованих українській аудиторії есеїв-фейлетонів «Позапланове читання» (2001) розмислює над природою рецензії, «справжність» (або фаховість) якої вона вбачає в обов'язковому оцінюванні книжки, окресленні її характеру, віднесенні до якогось напряму, зіставленні з іншими книжками. Водночас саму себе мисткиня радше позиціонує «читачем-аматором», якому йдеться про книжку як «пережиття» або ж «привід для снування вільних асоціацій», але в обох випадках – про читання як «найкращу розвагу, яку людство собі придумало», про процес, який робить людину-гравця з книжкою – вільною: «Принаймні настільки, наскільки можна бути вільним...» [2, с. 161].

Думається, що й літературний критик, професійно осмислюючи якість твору (збірки) і таким чином обстежуючи ринок письменства та відстоюючи право читача на добірну художню продукцію, неодмінно долає два радіуси наближення до тексту – естетичний (замилування) і дослідницький (аналіз) (бо самим раціо – без емоційно-душевного спалаху – навряд чи повноцінно охопиш мистецьку цілісність), насамкінець потрапляючи, якщо поталанить, у сферу духовного захоплення. Тут він у вигіднішій ситуації, аніж редактор, оскільки має справу,

принаймні теоретично, з довершеним художнім об'єктом, самодостатнім «результатом» творчого процесу, текстом як «організмом» і «суб'єктом» і може беззастережно реалізу-

вати свої функції homo legens і homo ludens – читача і гравця.

І ось книжка віршів Раїси Плотникової «Без фіранок». Уже на етапі до-читання – своєю назвою, поліграфією – вона встановлює правила гри: можливий контекст рецепції та напрямки інтерпретації. Оголена юнка, занурена в мрії, спомини або сни, на тлі криваво-ядерного, хочеться сказати, Правесвіту (настільки вдало пензель художника Віктора Юр'євича передає на обкладинці ідею першопочатку, первинного творення об'єктів і сутностей, що мимоволі вивирається з пам'яті тичининське, сонячнокларнетне: «Я був – не Я. Лиш мрія, сон. / Навколо дзвонні згуки, / І п'ятьми творчої хитон, / І благовісні руки...» [1, с. 10]), – хто вона? Жінка-поетка, яка вразить нас природністю переживань, прямою й відвертістю фрази, думки? А може, захопить збудженою тілесністю, словесним оприявненням найінтимнішого, тонким еротизмом вірша, гідним серії «Зона Овідія»? Або ж ця зваблива панна – Душа, єдина володарка мистецтва, його муза й героїня, джерело, і спрагли вуста, і життєдайна вільга?..

Ми очікуємо від тексту чуттєвості (аж навіть спокуси чи й провокації), уваги до речей засадничих, до непорушних істин, легкості, але й філософізму (глибинного сенсуалізму) тощо. І письменниця в чомусь виправдує ці читацькі сподівання, а в чомусь ні, та, мабуть, найголовніше те, що вона нас дивує, ведучи далі своїми власними стежками до своїх-таки поетичних горизонтів, подеколи непередбачуваних. Важливо втриматися на вістрі її мислі й емоції, долучитися до художнього дискурсу авторки, побачити в ньому свою реципієнтську функцію і спромогтися – а чому ні? – на діалог.

Книжка Раїси Плотникової – чималенька: вміщує близько півторастих віршованих творів, об'єднаних у три тематичні розділи: «Поговори зі мною, дворику...», «Демон і творець», «А українською – так». Якщо перші два з них – більш розлогі (відповідно 86 і 49 текстів), то третій (переклади) – усього 14 поезій (7+7) – немовби фінальний замок у сонетнім вінку, зводить до купи всі смислові розгалуження збірки й утілює собою міжмовну мистецьку взаємодію: слово лубенської літераторки зливається з перекладацько-поетичним хистом Валерії Богуславської, і в цьому українсько-російському «міксі», викінченому стилістично, акцентуються неперехідні моменти духовної екзистенції ліричної героїні: творчість, любов, відчуття, злітовані в плині часу мить і вічність, а з другого боку – розлука, самота, тривога, душевний біль, і – як місток між ними – віра. Це і є ті змістові піки *освідчення «без фіранок»*, до яких зрештою мусить прийти читач-«геній», як про нього поважливо мовить поетка в одному з віршів («Бездомним псом блукаю в передмісті...», с. 213).

Відкриває збірку осінній мотив – елегійно-медитативна «Філософія осені», де осінь – ще й алегорія зрілості, часу підсумування й звіту, і нагадування про плинність малого (людського, природного) та нескінченність великого (Божого) світоустрою: «Згрібають лист на згубу двірники, / Час шурхотить – не хоче в сміттевози. / Осіння філософія Спинози: / Дивись на все, як дивляться віки...» (с. 7). З погляду віків, як підказує героїні набута із життєвим досвідом мудрість, найважливіше – не відступити від Закону першопочатку і якомога повніше реалізувати закладену в ній, людині, енергію духовного творення: «Той, хто здався самотності, знає суть: / <...> чому закон Світотворення – себе творить?» («Знати...», с. 9).

Уся збірка пронизана цим надзвичайно глибоким, цікавим у багатьох своїх висновках, натхненим самоаналізом, одним із пунктів якого є «оглядання з осені» – на пережите, але не перебуте, на те, що стало фрагментом особистості, закарбувалося неперехідним топосом у свідомості. Поетка виписує свою «малу територію», за якої виросла і з якою зрослася: це той-таки закарбований у назві розділу «дворик» («...Я тут жила, як в Бога на квартирі...», с. 10) – із незабутніми друзями, яворами, травою, що надихнув колись на перші «віщі слова» – вірші; це сад і ліс казкового дитинства, зоряне небо мрійливої юності, навечно зазнімковані пам'яттю; це Верхній Вал, парк із танцмайданчиком, вулиця Шевченка й Хорольський спуск у Лубнах, Мгарський монастир неподалік, і люди, люди, їхні ...здебільшого «переламані» долі, «гетсиманські» історії. З-під пера письменниці, мов із виру часоплину, актуалізованого у своїй ментальній неперервності, проступають шляхетно-величні співці-кобзарі, кристально чесні й самозречені в праці народні вчителі, невинні і не впокоєні по-людські жертви голодомору й репресій, в'язні фашистських і комуністичних концтаборів, дисиденти, письменники – «два Василі», Симоненко і Стус, Григорій Тютюнник, інші – це все дорога серцю Батьківщина, вимучене, але живе галуззя її «великого роду – від Бога...» (с. 12). А опріч – кати, руйнівники людських душ, котрі й досі укривавлюють історію народу: «Цілий народ наосліп прямує трактором. / Може, у нас задавлена катафакта?» (с. 21), «Тут, їй-бо, живе Україна, / І ні в чому вона не винна...» (с. 36), «Тихо так... Ну де тут Україна?!» (с. 39), «Живу собі, а нас нема й немає...» (с. 44), «Такий прообраз братської могили / Створив не кат, а сам Іскаріот...» (с. 53) і под.

Себто вже на початку книги авторка демонструє своє глибоке занурення в буття, в його філософські, соціальні, психологічні, чуттєві виміри, розгортаючи таке собі екзистенціональне панно, своєрідний «пазл», як писав колись Я. Голобородько про один із творів Ю. Іздрика,

додобачаючи в ньому «щільну, енігматичну й парадоксальну спорідненість» між елементами цілого «текстового візерунка», яка «асоціюється з відшукуванням, варіюванням, розкладанням складників-пазлів, що ними заповнюються «вільні» місця й фрагменти, стимулюючи уяву, фантазію до продовження цього розкладання» [1, с. 133]. Подібні «генеративні епізоди» становлення власної душі осмислюють героїня та авторка книги, по-сковородинівськи намовляючи читача йти і собі цим шляхом самопізнання – як світопізнання...

Мисткиня «розбавляє» вірші-спогоди віршами-рефлексіями, які ідейно й емоційно умасштабнюють книгу, діалогізують художнє мовлення: «Повтори!», «Сяйво йшло перед мене вночі...», «Осіньна перезва» та ін., у яких ідеться про правомірність прирівнювання життя і творчості, про шлях митця як імовірний земний шлях Творця («...Уклонися і тий сміливо... / Все одно ти не станеш Богом», с. 13), про життя художника як «напрокат» у Бога взяте (с. 15), як продовження природи тощо. Поет у контексті збірки – здебільшого мученик із «вирваним серцем», якому, втім, суджено оборонити «від прірви наш політ» («Вкотре до Симоненка...», с. 41). І Раїса Плотникова надзвичайно щира в цьому тлумаченні образу, бо й сама творить із сердечним надривом, серйозно і небайдуже ставлячись до кожного епізоду життя. У цьому її авторський почерк – «жагучий стиль письма»:

*Жагучий стиль мого письма
Не перебуде блуд осінній,
Хоча нахабний перший іній –
Це ще не біль і не зима.*

*Це – у природи генний шок!
І біла кров на гілці гусне,
А зжухле листя ще так густо –
Прогавило свій вічний строк.*

*І десь отам – межі гілля,
Тримаючись за мертво осінь,
Чиясь душа любові просить...
Ну, хто сказав, що не моя?*

(«Дуже рання зима», с. 95)

Лірика любові – окрема стихія в збірці й водночас ціла сфера, з якої проростає слово, творчість. Уміння любити й уміння творити, в уявленні мисткині, – це взаємно передбачувані стани, той самий вимір душі, навіть якщо він позначається тільки передчуттям любові (творчості), або ж усвідомленням її відсутності (неможливості), кризи. Жага любові й жага творчості – це і є ті два крила, які повсякчас підносять людину, утілюючи її – навіть якщо й стражденне – щастя. Осмисленню цього мотиву присвячено значну частину першого й другого розділ збірки, а контекстом його «вимереження» є людська взаємин, природна гармонія, репрезентована,

приміром, тонкою мариністикою, незбагненим уживанням людини в рослинний або речовий «космос»: «Молочко із биллини – комою...» (с. 79) і под.

Читача, звісно ж, зацікавить підтекст назви книжки – «Без фіранок», і письменниця тут утаємничила кілька смислів. Це відкритість людині Всесвіту: він перед нами – мов на долоні, завжди оголений, без жодних табу і секретів, але, мабуть, з потребою нашого вміння бачити, чути його... І, по-друге, це відкритість митця суспільству, той рівень найщирішої довіри, яку він пропонує людям із кожним новим твором, що несе в собі всю інформацію про його жодним чином уже не захищену душу... Безумовно, цих варіантів потрактування може бути чимало, і кожен із них – ще один крок до істини, передумовою якої є контакт, комунікація, читання.

А читати нову книгу Раїси Плотникової – це насолоджуватися багатим образним світом і проникливим вдумуванням поетки в життя, які, поєднуючись, не ускладнюють художню структуру вірша, а надають йому власне духовної ваги, що й найменується мистецькою (естетичною) цінністю; це захоплюватися свіжістю й неповторністю авторських метафор, розлогістю парафразів, несподіваністю оксиморонів, вдалою алегорією, іронією, афоризмами, паралелізмом, звукописом тощо, відточеним і таким різноплановим строфічно-ритмічним ладом, котрі – як домінуючі засоби поетики – засвідчують зрілість таланту, високу майстерність творення, потужну, сконденсовану у своїй креативній діяльності духовну консистенцію літераторки, яка перебуває на пікові творчої самореалізації.

Як і кожен із нас, Раїса Плотникова відчуває, розмислює; як митець-філософ, вона прагне пізнати сутність буття і творення; як досвідчена поетка, – володіє даром називати ті свої чуттєво-мисленеві відкриття, нарікати їх неповторним і повновартісним Словом-іменем, у творчому піднесенні збагнувши: «...Я крапка, я літера, в безліч імен / Вкарбована, вписана... Вишита...» («Мої Лубни», с. 137). Хоч у хвилини сумніву, бувало, болісно зауважувала: «Немає в мене імені / й Землі. / Моє життя – / це більше, ніж Вітчизна. / І букочки, / покручені й малі, / Дягають на папір, / неначе трізна...» (с. 130). Так творчість, наснажена любов'ю, надає життю сенсу. Упевнені, що цим своїм хистом віднаходять ім'я літераторка нас ще не раз духовно втішить.

Література

1. Голобородько Ярослав. Артеграунд. Український літературний істеблшмент : 36. ст. / Ярослав Голобородько. – К. : Факт, 2006. – 160 с.
2. Тичина П. Г. Десь на дні мого серця : Поезії / П. Г. Тичина ; упоряд. Д. А. Головка. – К. : Рад. письменник, 1991. – 221 с.
3. Шимборська В. Вибрані твори / Віслава Шимборська ; пер. з пол. Ярини Сенчишин. – Львів : Літопис, 2001. – 224 с.

